

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 26:2 (2021), SS. 79-113.

Makale Gönderim Tarihi: 04.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 03.11.2021

Araştırma Makalesi

FEN VE SOSYAL BİLİMLER PROGRAMLI ANADOLU İMAM HATİP LİSELERİNİN EĞİTİM ORTAMLARI ve FİZİKİ İMKÂN LARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA (KOCAELİ ÖRNEĞİ)*

Zeynep Şalcı*
Ramazan GÜREL*

Öz

Eğitim ortamı, öğrencilerin ve öğretmenlerin eğitim-öğretim süreçlerinde deneyimleyip algıladıkları fiziksel, sosyal ve psikolojik ortamı ifade eder. Eğitim kurumları açısından başarılı bir eğitimin uygulamasının en önemli belirleyicilerinden birisi de verimli eğitim ortamıdır. Cumhuriyet tarihinin köklü din eğitimi kurumları olan imam hatip liselerinde de daha nitelikli bir eğitim ortamı oluşturulması amacıyla 2016 yılından itibaren program çeşitliliğine gidilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen programlardan biri de fen ve sosyal bilimler programıdır. Fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje okulları, imam hatip lisesi olmanın gerektirdiği meslek dersleri yanında öğrencilere ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda ilerlemek istedikleri akademik alana göre fen lisesi veya sosyal bilimler lisesi müfredatıyla eğitim alabilme imkânı sağlar. Araştırmanın konusu, yöneticilerinin deneyim ve görüşleri ışığında fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje Anadolu imam hatip liselerinin eğitim ortamlarını ve fiziki imkânlarını tespit edip analiz etmektir. Bu bağlamda Kocaeli ilinde bulunan yedi fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje Anadolu imam hatip lisesi seçilmiş ve bu okulların yöneticileri ile 15 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Okul yöneticilerine, okullarındaki öğrenci ve derslik sayıları, okul binalarının iç

Atf: Şalcı, Zeynep ve Gürel, Ramazan. "Fen ve Sosyal Bilimler Programlı Anadolu İmam Hatip Liselerinin Eğitim Ortamları ve Fiziki İmkânları Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kocaeli Örneği)". Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 26:2 (2021): 79-113.

* Bu makale, "Şalcı, Z. (2021). Fen ve Sosyal Bilimler Programlı Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerine Bir İnceleme: Kocaeli Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul." künyeli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, zeynosalci@gmail.com/ 0000-0002-7143-6632.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, ramazan.gurel@hotmail.com/ 0000-0001-9066-9098.

düzeni, aktif öğrenme ortamları, ders saatleri dışında öğrencilerin okulun imkânlarından faydalanma durumları, sınıf isimlendirmeleri, özel donanımlı sınıfların mevcudiyeti vs. başlıklara dair sorular sorulmuş, elde edilen veriler analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda ortak özellikler olarak okulların büyük çoğunluğunun şube sistemini kullandığı, okul binaları, duvarları ve sınıflarının görsel malzemelerle zenginleştirildiği, öğrenci sayılarının 20-30 arası olduğu, okullarda derslikler dışında aktif öğrenme ortamlarının bulunduğu ve okul imkânlarının engelli öğrencilerin kullanımına uygun olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında pansiyon, mescit, okul köşesi, özel sınıflar gibi olanakların ise okullar açısından farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Proje Anadolu İmam Hatip Liseleri, Fen ve Sosyal Bilgiler Programı, Eğitim Ortamı, Aktif Öğrenme.

**A Qualitative Research On The Educational Environments And Physical Opportunities Of
Anatolian Imam Hatip High Schools With Science And Social Sciences Program (Sample Of
Kocaeli)**

Abstract

Educational environment refers to the physical, social and psychological environment that students and teachers experience and perceive during their education-teaching processes. In terms of educational institutions, one of the most important determinants of the implementation of a successful education is the efficient educational environment. In order to create a more qualified education environment in imam hatip high schools, which are deep-rooted religious education institutions in the history of the Republic, program diversity has been made since 2016. One of the programs developed is the science and social sciences program. Project schools, which implement science and social sciences programs, provide students with the opportunity to receive education with the curriculum of science high school or social sciences high school according to the academic field they want to advance in line with their interests and abilities, as well as the vocational courses required to be an imam hatip high school. The subject of the research is to determine and analyze the educational environments and physical opportunities of the project Anatolian imam hatip high schools, which implement the science and social sciences program in the light of the experience and opinions of the administrators. In this context, the Anatolian imam hatip high school, which implements seven science and social sciences programs in Kocaeli, was selected and a semi-structured interview consisting of 15 questions was conducted with the administrators of these schools. School administrators are asked questions about the titles on the number of students and classrooms in their schools, the internal layout of school buildings, active learning environments, students' use of the school's facilities outside of class hours, class naming, availability of specially equipped classrooms etc. and the data obtained were analyzed and evaluated. As a result of the research, it has been determined that the majority of the schools use the branch system as common

features, the school buildings, walls and classrooms are enriched with visual materials, the number of students is between 20-30, there are active learning environments outside the classrooms in the schools and the school facilities are suitable for the use of disabled students. In addition, it was concluded that facilities such as hostel, prayer room, school corner and private classes differ in terms of schools.

Keywords: Religious Education, Project Anatolian Imam Hatip High Schools, Science and Social Studies Program, Educational Environment, Active Learning.

1. Giriş

Farklı iletişim kanallarıyla belirli ortamlarda sosyal ilişkiler kurmak, insanın önde gelen özellikleri arasındadır. Eğitim-öğretim süreçleri bu özelliğin en aktif şekilde hayata geçtiği durumları kapsayan ortamlarda cereyan eder ve söz konusu ortamlar kendine has nitelikler taşır. Literatürde "eğitim ortamı" şeklinde isimlendirilen bu atmosferi, "bilgi iletiminin gerçekleştiği, eğitsel etkinliklerin meydana geldiği, öğretme-öğrenme süreçlerindeki iletişim ve etkileşimin olduğu, personel araç-gereç, tesis ve örgütlenme gibi öğelerin oluşturduğu bir alan, bir çevre" olarak tarif etmek mümkündür.¹ Bu tarif doğrultusunda "yönetimsel ve akademik ortam (sistem ve süreçler), okul bina ortamı, sınıfların fiziki ortamı, ürün-hizmetler, iletişim unsurları, yönetici ve öğretmen kadrosu" gibi etmenler eğitim ortamının temel bileşenleri olarak tespit edilmiştir.² Eğitim ortamının elverişli olmasına yapılan vurgu, bir okulun etkili ve başarılı bir kurum olmasında eğitim sürecine etki eden diğer faktörlere yapılan vurgudan daha az değildir. Bu önemine binaen eğitsel etkinliklerin hayata geçtiği fiziksel, sosyal ve psikolojik unsurları ihtiva eden bir çevre olarak eğitim ortamının, öğretme-öğrenme etkinliklerine uygun şekilde planlanıp düzenlenmesi zaruri görülmüştür. Başka bir deyişle söz konusu çevre ile öğrencinin etkileşim boyutlarının eğitim hedefleri ile uyumlu bir tarzda düzenlenmesi ve yönetilmesi önemlidir. Eğitim ortamının öncelikli boyutlarından biri olan fiziksel şartların öğrencilerin farklı öğrenme amaçları, ilgileri, gereksinimleri ve becerileri ile uygunluk arz etmesi kritik bir husustur. Çünkü öğrencinin öğrenmesinde, sınıfa ve okula uyum sağlamasında fiziksel çevrenin önemli bir payı vardır. Sınıftaki öğrencilerin sayısı, duvar ve eşya renkleri, ışık, ısı, temizlik, gürültü düzeyleri ve görünüm okuldaki eğitim ortamının temel öğeleri olarak sayılabilir.³ Planlı ve etkili bir eğitim

¹ Cevat Alkan, *Eğitim Ortamları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1979), 267.

² Cumhuriyet, "Öğretim Elemanlarının Sosyal Sermaye Ve Eğitim Ortamına İlişkin Algıları: Gazi Eğitim Fakültesi Örneği", Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016, 72.

³ Hüseyin Başar, *Sınıf Yönetimi* (Ankara: Pegem Yayınları, 2001), 25.

ortamının temini için mevcut potansiyeli kurumsal ve eğitsel hedefler dikkate alınarak etkili, sistemli, olumlu ve eşgüdüm içinde kullanabilmek, bu amaçla yönetim ve eğitim-öğretim kadrosunu dikkatli seçip mevcut imkânlar çerçevesinde desteklemek de eğitim ortamının sosyal ve psikolojik boyutları açısından öncelikli hususlardır.⁴

İmam hatip liseleri, Cumhuriyet döneminin köklü din eğitimi kurumlarından birisidir. Söz konusu kurumlar belirli aralıklarla keskin kırılmalar yaşamış,⁵ buna rağmen farklı isimler altında da olsa varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. Tarih boyunca imam hatip kursları, imam hatip mektepleri, imam hatip okulları, imam hatip liseleri gibi farklı adlarla isimlendirilen bu kurumlar, 1984 yılından itibaren Anadolu imam hatip liseleri olarak da isimlendirilmeye başlanmıştır. Başlangıçta din görevlisi yetiştirmek amacıyla kurulmuş olsalar da imam hatip liseleri Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modernleşme sürecinde "geleneğe" ve "modern" referanslar arasında uyum bulma çabası sonucu edinilen tecrübenin özgün ve somut bir ürünü olarak görülmüştür.⁶ Günümüzde ise Anadolu imam hatip liseleri, millî eğitim sistemimiz içerisinde ortaöğretim (lise) düzeyinde yer alan, fen ve sosyal bilimler alanındaki derslerle birlikte imam hatip meslek derslerinin de okutulduğu, üniversitelerin bütün alanlarına yönelik öğrenci yetiştiren okullar haline gelmiştir. Bu hususun temel sebebi, pozitif bilimlerle dini ilimlerin birlikte okutulması fikri ve bu fikrin hayata geçirilmesi üzerinde yoğunlaşan arayışlardır. Bu arayışlar neticesinde 2016 yılından itibaren proje Anadolu imam hatip liseleri kurumsal yapısıyla eğitim tarihimizdeki yerini almıştır.

Farklı bir kimlikle hayatımıza giren proje okulları, eğitim ortamının ve fiziksel olanakların iyileştirilmesi açısından imam hatip liselerinin daha nitelikli okullar olabilmesi için program çeşitliliğine gidilmesine kapı aralamıştır. Geliştirilen programlardan biri de fen ve sosyal bilimler programıdır. Seçili imam hatip liselerinde uygulanan bu program, puanla tercih yapan öğrencilerin imam hatip liselerinde mesleki derslerle din eğitimi almalarının yanında, ilerlemek istedikleri akademik alana göre fen lisesi veya sosyal bilimler lisesinde uygulanan müfredatı okuyabilmelerini öngörür. Proje okulları, mezunlarını yeni vermeye

⁴ Alkan, *Eğitim Ortamları*, 145.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)", *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2013), 65-104.

⁶ İbrahim Aşlamacı, "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/1 (2017), 198.

başlamış genç oluşumlardır. Bir din eğitimi kurumu olan imam hatip liselerinin dönüştüğü bu formatı daha yakından tanımaya ve tanıtmaya yönelik ilgili literatürdeki akademik araştırmaların sayısı yeterli görünmemektedir. Bu bağlamda proje imam hatip liselerini farklı açılardan ele alan ve hem teorik bilgi hem de alan araştırmasını kapsayan çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

1. Araştırmanın Problemi, Sınırlılıkları, Literatür Değerlendirmesi

Araştırmanın temel problemi, Kocaeli ili kapsamında fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje Anadolu imam hatip liselerinin eğitim ortamları ve fiziki imkânlarına yönelik tespit ve değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu bağlamda proje imam hatip liselerinin sahadaki yürütücüsü okul müdürlerinin bilgi, görüş ve tecrübelerinden faydalanılarak söz konusu kurumların öğrencilere sunduğu eğitim ortamı ve fiziksel olanaklara dair elde edilen bulguları analiz edip değerlendirmek çalışmanın temel hareket noktası olacaktır. Bu sayede, Türk eğitim sisteminin kendi dinamikleri doğrultusunda ortaya koyduğu bir din eğitimi modeli olan imam hatip liselerinin bugünüyle ilgili güncel veri ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Araştırma sonucunda geniş çaplı verilerin elde edilmesini kısıtlayan en önemli durum, konu olarak seçilen proje imam hatip liselerinin yeni kurulmuş olmasıdır. Ayrıca Covid-19 sebebiyle yaklaşık bir senedir yüz yüze eğitime devam edemeyen okullar proje okulları için öngörülen çalışmalarını yarıda kesmek veyahut çevrimiçi olarak devam ettirmek durumunda kalmıştır. Bu durum araştırma bağlamında elde edilecek verilerin kısıtlanmasına yol açmıştır.

Araştırmanın temel konusu olan proje Anadolu imam hatip liselerini farklı açılardan ele alan çalışmalar ilgili literatürde yavaş yavaş yerini almaktadır. Bu araştırmalar içerisinde kronolojik olarak ilk çalışma Öcal tarafından kaleme alınan *"Türkiye'nin ve İslam Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam-Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi"*⁷ başlıklı çalışmadır. Söz konusu çalışma, proje imam hatip okullarının açılış süreci ve tarihi hakkında bilgiler vermektedir. 2017 yılında Altıntaş, yabancı dil hazırlık sınıfı olan proje imam hatiplerle ilgili *"Yabancı Dil Hazırlık Sınıfı Olan Proje İmam Hatip Liselerinde Karşılaşılan Sorunlar ve*

⁷ Mustafa Öcal, "Türkiye'nin ve İslam Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları 2*, (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi), 13-46.

Çözüm Önerileri-Nitel Bir Araştırma"⁸ başlıklı çalışmasını gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Çoştu ise hafızlık eğitimi veren proje imam hatip okullarını "Hafızlık Eğitimi Veren Proje İmam-Hatiplerde Oryantasyon ve Müşavirlik Hizmeti: İstanbul Örneği"⁹ başlıklı çalışmasıyla İstanbul özelinde değerlendirmiştir. 2019 yılında "Proje İmam-Hatip Liselerinde Arapça Hazırlık Sınıfı Öğretim Yöntem ve Teknikleri"¹⁰ başlığıyla hazırlanan ve İlanlı tarafından kaleme alınan yüksek lisans tezinde proje imam hatip liseleri, Arapça eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler açısından incelenmiştir. 2021 yılında Tarhan, "Proje İmam Hatip Liselerinin Öğrenci, Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi"¹¹ başlıklı yüksek lisans tezinde Elazığ ili özelinde proje imam hatip liselerini farklı kriterler açısından değerlendirmiştir. Son olarak 2021 yılında Karaman tarafından kaleme alınan "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi"¹² başlıklı makale, konuyla ilgili kapsamlı çalışmalardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte özellikle fen ve sosyal bilimler programlı proje imam hatiplerle alakalı müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında fen ve sosyal bilimler programlı Anadolu imam hatip liselerini konu edinen bu çalışma, yapılacak yeni akademik araştırmalar için bir örnek ve ilgili literatüre bir katkı sunması açısından önemli görülmelidir.

2. Proje Anadolu İmam Hatip Liseleri

28 Şubat sürecinin ardından bir müddet gündemi meşgul eden katsayı sorununun çözüme kavuşturulması ve imam hatip ortaokullarının tekrar açılması bu kurumlara olan ilgiyi doğrudan arttırmış, bu sebeple özellikle 2012 yılı itibari ile okul ve öğrenci sayısı hızlı bir şekilde yükseliş göstermiştir. Yapılan çalışmalar artık bu okulların meşruiyetini sağlamlaştırmak, diğer eğitim kurumları ile eşit

⁸ Muhammet Esat, Altıntaş, "Yabancı Dil Hazırlık Sınıfı Olan Proje İmam Hatip Liselerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri- Nitel Bir Araştırma", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları 2*, (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi), 47-63.

⁹ Kamil Coştu, "Hafızlık Eğitimi Veren Proje İmam-Hatiplerde Oryantasyon ve Müşavirlik Hizmeti: İstanbul Örneği. Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları 2*, (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi), 65-85.

¹⁰ Songül İlanlı, *Proje İmam Hatip Liselerinde Arapça Hazırlık Sınıfı Öğretim Yöntem ve Teknikleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

¹¹ Hümeysra Tarhan, *Proje İmam Hatip Liselerinin Öğrenci, Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2021.

¹² Davut Karaman, "Yöneticilere Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11, 11-38.

şartlara sahip olmasını sağlamaktan ziyade kalitelerini artırmaya yönelik olmuştur. 1 Mart 2014 yılında yapılan yasal düzenleme ile ulusal ve uluslararası okul ve kurumların açılması kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme ile farklı program uygulayan imam hatip ortaokulları ve Anadolu imam hatip liseleri açılmaya başlanmıştır.¹³ 1 Eylül 2016 tarihinde ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın "MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları" başlığıyla Resmi Gazete'de yayımladığı yönetmelik ile proje okullarının çerçevesi düzenlenmiştir. 22 maddelik yönetmelikle proje okullarının nasıl belirleneceği, öğrenci kabulünün ne şekilde olacağı, öğretmen ve yöneticilerinin görevlendirmesi detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Mevcut yönetmeliğe 6 Temmuz 2018 tarihli ve 30470 sayılı yönetmelikle bazı düzenlemeler getirilmiştir. Yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle proje okullarına üniversite ve STK'lar gibi kurumlarla bilimsel ve sosyal temelli işbirliği protokolleri imzalama yetkisi tanınmış, böylelikle proje okullarının akademisyenlerden destek alması sağlanmıştır. Bu protokoller yürütülen projelerin okul dışına taşınmasını ve birçok paydaşın sürece dâhil olmasını sağlamaya yöneliktir.¹⁴

Proje okullarının tespiti ve bu okullarda görev alacak yönetici ve öğretmen kadrolarının belirlenmesi bazı esaslar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Verimli bir eğitim ortamının bileşenleri açısından düşünüldüğünde proje okulu olarak kabul edilecek okullarda fiziki alt yapı, donanım ve insan kaynağına sahip olma; akademik, mesleki ve sosyal faaliyetler bakımından bulunduğu yerleşim yerindeki diğer okullar arasında ön plana çıkma gibi şartların aranması yerinde bir uygulama olmuştur.¹⁵ Bu bağlamda proje okullarının, her dört yılda bir proje okulu olma niteliklerini taşıyıp taşımadıkları hususunda proje okulu belirleme komisyonu tarafından değerlendirilmeleri eğitim ortamının istikrarı açısından önemli görülmelidir. İdareci ve öğretmen kadrosu da bir okulun eğitim ortamının temel unsurları arasındadır. Bu nedenle konumuz olan fen ve sosyal bilimler programlı Anadolu imam hatip liselerine öğretmen ve idareci seçiminin mahiyeti ve keyfiyeti de ayrı bir önem arz eder. Okullarda yönetici olarak görevlendirilecek idareci ve öğretmen kadrosunun belli şartları taşıması gerekir. Bu şartlar Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nin 8,

¹³ İbrahim Aşlamacı, "Din Eğitimi Politika ve Uygulamalarında AK Parti'nin 15 Yılı", *AK Parti'nin 15 Yılı Toplum*, Edt. A. Aslan & İ. Çağlar, (İstanbul: Seta Yayınları, 2017), 194.

¹⁴ Hakan Cırit, "Ortaöğretim Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları'nın Arka Planı ve Proje Okul Uygulamaları", *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)* 4/2 (2019), 148.

¹⁵ MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Resmi Gazete, 01.09.2016, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901-32.htm> (ET 08.03.2020).

9 ve 10. maddelerinde belirlenmiştir.¹⁶ Verilen şartlardan en az birini taşıyan adaylardan yüksek lisans ve doktora mezunlarına öncelik verilmesi, meslek liselerinde görev alacak müdürlerin ilgili alanın meslek dersi öğretmenleri arasından seçilmesi, öğrencilerinin tamamı kız olan veya yatılı kız öğrencisi bulunan eğitim kurumlarının müdür yardımcılarının kadın adaylar arasından seçilmesi, başarı esaslı bir görevlendirme uygulaması yapılması verimli bir eğitim ortamının tamamlayıcısı olan idareci ve yöneticilerin tespitine yönelik özel şartlar olarak dikkat çekmektedir.

2.1. Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinde Uygulanan Fen ve Sosyal Bilimler Programı

Üniversitede muhtelif akademik alanları tercih edecek olan yahut sanat veya spor dallarından birinde ilerlemek isteyen, yabancı dil öğrenmeye kabiliyetli Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin ilgi, istek, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda önlerini açmak ve gelişmelerine imkân sağlamak amacıyla uygulanan program çeşitleri şunlardır: "Fen ve Sosyal Bilimler Programı, Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Musiki ve Spor Programı, Hazırlık Sınıfı Programı, Hafızlık Programı ve Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı."

Fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje Anadolu imam hatip liseleri MEB'in 01.09.2016 tarih ve 29818 sayılı "Millî Eğitim Bakanlığı Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği"ne dayanılarak belirlenmeye başlanmıştır. Bu okullar, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından Türkiye'nin farklı illerinden 34 Anadolu imam hatip lisesinin proje kapsamına alınmasıyla eğitim sistemimize girmiştir.¹⁷

Fen ve sosyal bilimler programı uygulanan Anadolu imam hatip liselerinde okutulan dersler ile fen liseleri ve sosyal bilimler liselerinde okutulan dersler arasında çok ufak farklar vardır. Bu farklar daha çok dil, spor ve sanat dersleridir. Fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje imam hatip liselerinde öğrenim gören öğrenciler imam hatip okullarına özgü dersleri okumakla birlikte fen liseleri ve sosyal bilimler liselerinde okutulan dersleri de almaktadırlar. Fen ve sosyal bilimler programı uygulayan Anadolu imam hatip liselerinin meslek

¹⁶ "MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik" Resmi Gazete, 06.07.2018 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180706-8.htm> (ET 08.03.2020).

¹⁷ Songül İlanlı, *Proje İmam Hatip Liselerinde Araçça Hazırlık Sınıfı Öğretim Yöntem ve Teknikleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 6.

dersleriyle birlikte fen/sosyal ağırlıklı derslerin okutulması dışındaki en öne çıkan özelliği, okulların gerçekleştirdiği işbirlikleri ve protokoller çerçevesinde farklı kurum ve kuruluşlardan akademik destek alması ve öğrencilerini proje üretmeye teşvik etmesidir.

Proje okul statüsündeki fen ve sosyal bilimler programı uygulayan Anadolu imam hatip liselerine öğrenci kaydı merkezi yerleştirme ve puan üstünlüğüne göre yapılmaktadır. Merkezi yerleştirme, merkezi sınavla öğrenci alan okulların belirlenen kontenjanlarına puan üstünlüğüne göre tercihleri doğrultusunda yapılan yerleştirmeyi kapsar. Proje niteliği taşıyan okullar merkezi yerleştirmeye göre öğrenci alımı yapar. Bunun yanında proje okul statüsünde olmayan Anadolu imam hatip liseleri fen ve sosyal bilimler programı uygulayabilir. Bu okullar öğrencilerin ikamet adresleri, okul başarı puanları ve devam/devamsızlık ölçütleri dikkate alınarak yerel yerleştirmeye göre öğrenci alır.¹⁸

Okullarda fen ve sosyal bilimler alanlarında eğitim gören öğrenciler aynı zamanda üniversitelerden akademik destek almaktadır. Proje okullarının üniversitelerle yaptığı protokoller neticesinde yapılan çalışmalarla öğrencilerin, akademik camianın katkısıyla yükseköğretime hazırlanmaları sağlanır. Okul tarafından düzenlenen seminer ve konferanslara katılan öğrencilerin kendilerini farklı açılardan geliştirmeleri amaçlanır. Seminer ve konferanslara ek olarak öğrencilerin her yıl sosyal ve fen bilimleri alanlarında belirlenmiş kitapları okumaları sağlanır. Bunlara ilaveten öğrencilerden bilimsel etkinlik ve projelere katılmaları da istenir. Bu sayede öğrencilerin, ilgi ve istidatları doğrultusunda fen bilimleri yahut sosyal bilimler alanında daha donanımlı, özgüvenli ve Türk- İslam medeniyet değerlerinin farkında bireyler olarak yetişmeleri hedeflenir.

2016-2017 eğitim öğretim yılında ülke genelinde 34 Anadolu imam hatip lisesinin proje okul seçilmesiyle öğretim hayatına başlayan okulların sayısı, 2020-2021 yılına gelindiğinde 465'e¹⁹ ulaşmıştır. Bu okulların bazılarında fen ve sosyal bilimler programı yanında uluslararası, hazırlık sınıfı, örgün eğitimle birlikte hafızlık, geleneksel, görsel ve çağdaş sanatlar, musiki ve spor programı/projesi

¹⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretime Geçiş, Tercih ve Yerleştirme Kılavuzu*, 2020, 30.11.2020 tarihinde

https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_07/16114210_Ortaoyretime_GeciY_Tercih_ve_Yerlestirme_KKilavuzu_2020.pdf adresinden alınmıştır.

¹⁹ Elde edilen sayıya Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün resmi sitesinden her ildeki fen ve sosyal bilimler programı uygulanan proje Anadolu imam hatip liseleri hesaplanarak ulaşılmıştır. LGS tercih kılavuzlarında geçen sayıların fazla olmasının sebebi bazı imam hatiplerde birden fazla dilde hazırlık sınıfı projesinin uygulanması sonucu ayrı kontenjan açılması ve bu okulların birbirinden farklı olarak değerlendirilmesidir.

de uygulanmaktadır. Merkezi sistemle öğrenci alımı yapan 465 okulun 339'unda uzaktan gelen öğrencilerin barınabileceği pansiyon hizmeti verilmektedir. Fen ve sosyal bilimler programı/projesinin amaçları ise şu başlıklarla belirlenmiştir:

- ✓ Anadolu imam hatip lisesinde eğitim görüp fen bilimleri yahut sosyal bilimlere ilgi duyan, kendilerini akademik olarak bu alanda geliştirmek isteyen öğrencileri desteklemek,
- ✓ Öğrencilerin analitik düşünme becerilerini geliştirmek,
- ✓ İlgili ve yetenekleri doğrultusunda öğrencileri fen bilimleri yahut sosyal bilimler alanında topluma katma; değer üreten, okuyan, düşünen, fikir ortaya atan, tartışabilen öğrenciler yetiştirmek,
- ✓ Öğrencilerin insanlar ve toplumlar arasında yaşanan problemlere duyarlı, çözüm odaklı, özgüvenleri yüksek, kendi medeniyet değerlerinin farkında, liderlik becerisine sahip bireyler olarak yetişmesini sağlamak,
- ✓ Öğrencilerin milli ve evrensel değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmak,
- ✓ Öğrencilerin bilim ve medeniyet tarihinde öne çıkan bilim insanlarını tanımaları ve onların hayatları, eserleri ve etkileri hakkında bilgi edinmelerini sağlamak,
- ✓ Öğrencilerin fen bilimleri ve sosyal bilimler alanında yükseköğretime hazırlanmalarına katkı sağlamak.²⁰

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma modeli üzerine yapılandırılmış olup verilerin elde edilmesinde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanmıştır. Nitel araştırmalar insanların tecrübe, fikir, tutum ve davranışlarını detaylı bir şekilde ele alarak söz konusu davranışları anlamlandırmayı, yorumlamayı ve tasvir etmeyi amaçlar. Geliştirdiği bu yaklaşımla derinlemesine bir araştırma yapmaya olanak sağlar.²¹ Gözlem, mülakat ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bu modelde olaylar meydana geldiği doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir

²⁰ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları), 2017, 41-42. 06. 24. 2020 tarihinde https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/29212747_ProgramCesitliliği.pdf adresinden alınmıştır.

²¹ Bilgen Kırıl, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi", *Sırt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 170.

bakış açısıyla incelenir.²² Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ise araştırma yapılan konuda belirli bir hedef doğrultusunda ilgili kişilerle konuşma yapılması esasına dayanan bir tekniktir.²³ Çalışmada nitel araştırma modelinin seçilmesindeki temel dayanak noktası, fen ve sosyal bilimler programı uygulayan Anadolu imam hatip liselerinin eğitim ortamları ve fiziksel imkânlarına dair hususların bizzat yerinde ve bütüncül bir bakış açısıyla gözlemlenip derinlemesine incelenmek istenmesidir. Bu doğrultuda söz konusu proje kapsamında okulların eğitim ortamları ve fiziksel olanakları ile ilgili net bilgilere ulaşılması noktasında, projenin okullardaki uygulayıcıları olan idarecilerin fikir ve düşünceleri öncelikli öneme sahip olduğu için kendileriyle yarı yapılandırılmış mülakat yapılmasına karar verilmiştir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kocaeli ilinde aktif eğitim-öğretim faaliyeti gösteren fen ve sosyal bilimler programı uygulayan tüm proje Anadolu imam hatip liselerinde görev yapan idareciler oluşturmaktadır. 2020-2021 eğitim öğretim yılında Kocaeli ilinde toplam 11 proje AİHL olmasına karşın proje okullarının ilk örneklerinin 2016 yılında kurulması dolayısıyla genç oluşumlar olması ve Covid-19 sebebiyle yaklaşık bir yıldır yüz yüze eğitime devam edememeleri sonucu araştırmaya kaynaklık edecek veri sağlanamayacağı gerekçesiyle en geç 2018-2019 eğitim öğretim yılında kurulan okullar araştırmanın örnekleme dâhil edilmiştir. Böylece Kocaeli ili genelinde bulunan 7 proje AİHL müdürü ziyaret edilmiş ve görüşme gerçekleştirilmiştir. Ziyaret edilen bu okullar;

1. İzmit Mehmet Akif Ersoy Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
2. İzmit Necip Fazıl Kısakürek Anadolu İmam Hatip Lisesi
3. Darıca Şehit Hasan Kaya Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
4. Başiskele Şehit Ozan Özen Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
5. Karamürsel Akçakoca Anadolu İmam Hatip Lisesi
6. Gebze Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
7. Gebze Anadolu İmam Hatip Lisesi

Araştırma kapsamında Kocaeli’nde bulunan 7 proje okulu müdürüyle mülakat yapılmıştır. Bulgu ve Yorumlar kısmında görüşlerine yer verilen katılımcıların

²² Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 91; Ali Baltacı, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 369.

²³ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2010), 328.

ismine direk yer verilmemiş; katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6 ve K7 şeklinde adlandırılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bahsi geçen form, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 2017'de yayımladığı Vizyon Belgesi ile Proje Okulları Tanıtım Kitapçığından faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışma grubu ile proje okullarının eğitim ortamları ve fiziki imkânları ile ilgili 15 sorudan oluşan bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu alanında uzman üç akademisyen tarafından kontrol edilerek sahada uygulanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın alan araştırması kısmında Kocaeli ili genelinde belirlenen 7 fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje Anadolu imam hatip lisesi belirlenmiştir. Bu kapsamda İzmit, Başiskele, Karamürsel, Darıca ve Gebze ilçelerinde bulunan okulların müdürleri ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat süreleri katılımcıdan katılımcıya değişmekle birlikte en kısa 40 dakika, en uzun ise 160 dakikadır. Ses kaydına alınan konuşmalar öncelikle bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Nitel veri analiz türlerinden biri olan betimsel analiz yöntemi, elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içerir. Araştırmacı, çeşitli nitel veri toplama teknikleriyle elde ettiği bulguları etkili bir biçimde araştırmasına yansıtılabilmek amacıyla mülakat yaptığı veya gözlemediği kişilerin görüşlerine sık sık doğrudan alıntı yaparak yer verebilir.²⁴ Bu kapsamda toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ulaşmak amacıyla kendi içerisinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümler bir araya getirilmiştir. Benzer amaçlarla söylenmiş veyahut birbirine benzeyen veriler belirli kavram ve temalar etrafında toplanarak düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Yorumlama aşamasında katılımcıların görüşlerine sıkça yer verilerek elde edilen sonuçlar bu görüşlerle desteklenmeye çalışılmıştır. Betimsel analiz yapan araştırmacı mülakat, gözlem veya doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleriyle elde ettiği bulguları okuyucuya özetleyerek ve yorumlayarak sunmalıdır.²⁵ Belli temalar etrafında kategorileştirilip bir araya getirilen görüşmeler, kimi yerlerde aynen yer verilmiş kimi yerlerde ise özetlenerek

²⁴ Özdemir, "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", 336.

²⁵ Yıldırım & Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 159.

yorumlanmıştır.

4. Bulgu ve Yorumlar

Bu kısımda araştırma kapsamına giren proje okullarındaki eğitim ortamları ve fiziki koşullar hakkında elde edilen bilgiler verilmiş, söz konusu okulların müdürleriyle yapılan mülakatların verileri analiz edilmiştir. Bu kapsamda okullardaki öğrenci sayısı, derslik sayısı, aktif öğrenme ortamları, fiziki mekânlarda örtük program kapsamında yapılan çalışmalar, mescit, pansiyon, kütüphane gibi fiziksel imkânlar ve okul içi değişikliklerde öğrenci fikirlerinin alınması vs. konular okul müdürlerinden elde edilen bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

4.1. Okullardaki Öğrenci ve Derslik Sayısı

Sınıf mevcudunun öğrenme-öğretme süreçlerine olumlu ya da olumsuz yönde etkileri araştırılmış, daha az kalabalık olan sınıflarda başarı oranının genel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.²⁶ Buradan hareketle ilk önce eğitim ortamıyla bağlantılı olarak okullardaki öğrenci sayısını öğrenmek için katılımcılara "Okullardaki öğrenci sayısı kaç?" sorusu yöneltilmiştir. Bünyesinde ortaokul bulunan okullarda, ortaokul ve lise öğrencileri aynı binada farklı katlarda eğitim gördükleri için sayıya onlar da dâhil edilmiştir. Elde edilen veriler Tablo-1'de gösterilmiştir:

Tablo-1. Kocaeli İli Proje Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Öğrenci Sayısı

	Ortaokul	Yerel AİHL	Proje AİHL	TOPLAM	
K1	250	330	270	850	
K2	-	-	567	567	
K3	-	1038	240	1278	
K4	450	-	280	730	
K5	330	-	270	600	
K6	316	-	354	670	
K7	577	-	300	877	

Tablo-1'de görüldüğü üzere en fazla öğrencisi olan okul K3 isimli katılımcının yönettiği okul, en az olansa K2 isimli katılımcının yönettiği okuldur. Tablodaki

²⁶ Erkan Yaman, "Eğitim Sistemindeki Sorunlardan Bir Boyut: Büyük Sınıflar ve Sınıf Yönetimi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4/3 (2006), 2-3.

verile sadece proje AİHL öğrenci sayısı olarak değerlendirildiğinde ise en fazla öğrencisi olan okul K2 isimli katılımcının yönettiği okulken; en az öğrencisi bulunan okulsa K3 isimli katılımcının yönettiği okuldur.

Okuldaki derslik sayısı için elde ettiğimiz veriler neticesinde araştırmaya konu olan 7 okuldan sadece birinde derslik sistemi uygulanmakta olup diğer okullarda şube sistemiyle eğitim verilmektedir. Yönettiği okulda en fazla dersliği bulunan katılımcı 30 derslikle K2 iken; en az dersliğe sahip olansa K3'tür. Bunlar dışında okullarda proje sınıfları için belirlenen derslik sayıları 12, 13, 16, 22 ve 25 derslik şeklindedir. Öğrenciler derslikler haricindeki ortak alanları da kullanabilmektedir. Okullar arası derslik sayısındaki farklılaşmanın sebebi, bazı okulların sadece proje AİHL olması; bazılarının hem genel AİHL hem de fen ve sosyal bilimler programı uygulayan proje AİHL olması; bazılarının ise hem lise hem de ortaokulu aynı anda bünyesinde barındırmasıdır. Derslerin etkin bir şekilde ilerleyebilmesi ve daha verimli olabilmesi açısından derslik sayısı kadar sınıf mevcudu da önemlidir. Okullardaki sınıf mevcutları için müdürlerden elde ettiğimiz bilgiler neticesinde ilgili yönetmeliğe göre proje sınıflarındaki öğrenci mevcudu 30 kişinin üzerine çıkamamaktadır.²⁷ Dolayısıyla Kocaeli'deki proje okullarında sınıf mevcudu maksimum 30 olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte okulların imkânlar nispetinde bu sayıyı daha aşağıya çekme çabasında oldukları görülmektedir.

4.2. Okul Binalarının İç Düzenlemesi

İhtiyaç ve beklentiler dikkate alınarak okul binalarının iç tasarımının gerçekleştirilmesinin, öğrencilerin motivasyonunu artırıcı etkileri üzerinde durulmuştur.²⁸ Bu doğrultuda Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün Anadolu imam hatip lisesi için hazırladığı vizyon belgesinde okul binalarının, öğrencilerin medeniyetimizin izlerini ve kültürel zenginliklerimizi tanımasına fırsat verecek şekilde dizayn edilmesinin altı çizilmiştir. Bu kapsamda okul duvarlarında öğrencilerin dikkatini çekecek, onları düşünmeye sevk edecek veciz sözler, hat, ebru, minyatür çalışmaları, ayet ve hadislerin yer alacağı ifade edilmiştir. Benzer amaçlarla okul duvarlarında medeniyet dünyamızın önemli isimlerinin resimlerinin yer alması özellikle belirtilmiştir²⁹. Bu bağlamda eğitim ortamı

²⁷ Millî Eğitim Bakanlığı Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Madde 7: "Proje okullarında sınıf mevcutları en fazla otuz kişidir."

²⁸ İsmail Aydoğan, "Okul Binalarının Özellikleri ve Öğrenciler Üzerine Etkileri", *Millî Eğitim Dergisi* 193 (2012), 29-40.

²⁹ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları), 24.

kapsamında okul yöneticilerine ikinci olarak "Okul duvarlarında tarihteki önemli kişilerin sözleri, ayet-i kerime yahut peygamberimizin hadisleri yer alıyor mu?" ve "Okulda medeniyetimizdeki önemli şahsiyetlerin resimleri var mı?" soruları yöneltilmiştir. İlk soruya 7 okulun 6'sı olumlu cevap vermiştir. Okullara yaptığımız ziyaretler neticesinde gezdiğimiz 7 okul içerisinde 6'sının okul duvarlarını etkili bir şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. Geri kalan bir okul ise yeni binalarına bu sene geçtiklerini ve pandemi sürecinin araya girmesiyle tam olarak okulun eğitim ortamını gerektiği gibi hazırlayamadıklarını belirtmiştir. Okul binalarına girildiği andan itibaren eğitim ortamı açısından farklı bir atmosfere girildiği hissedilebilmektedir. Duvarlarda ayet-i kerimeler, hadisler, tarihteki önemli şahsiyetlerin söz ve resimleri, panolar, hat ve ebru tabloları, yağlı boya resimler, milli kahramanlarımızın görselleri vb. birçok örnek yer almaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmaları K2 ve K6 isimli katılımcılar şu şekilde özetlemektedir:

K2: "Okulumuzda özellikle her kata bir konsept uygulamaya çalışıyoruz. Farklı bir okul modeli oluşturmaya çalıştık. Alt kattaki duvarlarımız hüsnü hat tablolarıyla bezenmiş vaziyette. Ayetler ve hadisler gerek tablolarla gerek duvara yazılmış şekilde öğrencilerimizin gözünün önünde. Bunun dışında öğrencilerimiz maşallah çok renkli, farklı yeteneklere sahipler ve biz çocuklarımızın bu özelliklerinin körelmesini istemiyoruz. Mesela bir öğrencimiz diyor ki: 'Benim resim kabiliyetim var. Daha önce yağlı boya çalıştım.' Biz bu öğrenci ile duvara kocaman bir semazen resmi çizdik. Farklı bir katta 15 Temmuz ile alakalı bir yağlı boya çalışması var. Onu da öğrenciler kendileri yaptı. Şu an bulunduğumuz kattaysa Müslüman bilim adamları ile alakalı tablolar var. Onların resimleri, biyografileri ve öne çıkan özelliklerinin anlatıldığı görseller duvarlara asılmış vaziyette. Kocaeli Bilim Merkezi'nden esinlenerek yaptığımız bir çalışma bu. Üst katta farklı bir konsept var. Anadolu Ajansı'ndan alınan bilgi ve görsellerle 15 Temmuz'u andığımız bir kat orası."

K6: "Yer alıyor. Ayet ve hadisler zaten var. Okulumuzu gezdiğiniz zaman fark edersiniz bunu. İlaveten çocuklarımızın akademik eğitim yanında kadim kültür değerlerimizi öğrenmesini istiyoruz. Batılı bilim adamlarının yanında Ömer Hayyam, Cezeri, Ebu Heysem gibi İslam medeniyetinin yetiştirdiği bilim adamlarını de bilmesini istiyoruz. Dolayısıyla bu isimleri çocuğun zihnine nakşetmek için panolarımız mevcut. Belli katlarda "Medeniyet Tarihimiz ve Öncü Şahsiyetler" isimli panolarımız var. Her ay medeniyet tarihimize ışık tutan bir öncü şahsiyeti tanımaya, tanıtmaya yönelik çalışmalarımız oluyor. Örneğin ekim ayının değeri Aliya İzzetbegoviç diyelim. Bu ayda onunla ilgili bir seminer düzenlenmesi, bir kitabının okunması, pano hazırlanması gibi çalışmalar

yürütülüyor.”

“Okulda medeniyetimizdeki önemli şahsiyetlerin resimleri var mı?” sorusuna okul yöneticilerin hepsi olumlu yanıt vermiştir. Okulların tümünde eğitim ortamını zenginleştirmek adına medeniyetimizdeki önemli şahsiyetlerin görselleri genel olarak panolarda, duvarlarda ve sınıf kapılarında yer almaktadır. K7 isimli katılımcı bu uygulamayı, kullandıkları derslik sistemiyle bütünleştirmiş ve şu cümlelerle ifade etmiştir:

K7: “Okulumuzda derslik sistemi var. Biz bunu bir adım daha ileriye taşıdık. Mesela bir koridoru ve oradaki tüm sınıfları matematik zümresine veriyoruz. O koridordaki sınıflar matematik sınıfları oluyor. Matematik zümremiz orayı matematikle ilgili görsellerle dizayn ediyor. Başka bir koridor ve sınıflar edebiyat zümresine ayrılıyor. Edebiyat öğretmenleri o koridoru ilgili görsellerle süslüyorlar. Aynı şey diğer dersler için de geçerli. Herkes kendi alanını tasarlıyor. Bu bağlamda her koridorda alanıyla ilgili önemli şahsiyetlerin veya tarihi şahsiyetlerin resimleri, sözleri, hayatlarıyla ilgili bilgiler oluyor.”

4.3. Aktif Öğrenme Ortamları

Bir sonraki aşamada okul yöneticilerine, öğrencilerin okul binalarında derslikler dışında kullanabilecekleri zekâ oyunları bölümü, konferans salonu, yazarlık atölyesi, okuma salonu, laboratuvar, resim ve müzik atölyeleri gibi aktif öğrenme ortamlarının olup olmadığını öğrenmek için “Okullarda öğrenciler için aktif öğrenme ortamları var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Konuyla ilgili alınan cevaplardan bazıları şu şekildedir:

K1: “Kütüphane, fizik laboratuvarı, kimya laboratuvarı ve biyoloji laboratuvarı var. Geniş bir bahçemiz var. Maalesef konferans salonumuz yok.”

K2: “Var. Fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarlarımız ayrı ayrı var. Coğrafya, edebiyat ve meslek dersleri sınıflarımız var. Bu sınıflar ilgili derslerin materyalleri ile tezyin edilmiş vaziyette. Edebiyat sınıfı haricinde edebiyatla alakalı iki farklı sınıfımız daha var. Muhabbet Divanı ve Has Oda. Ders saatlerinde edebiyat dersleri bu sınıflarda işlenebilirken ders saati dışında buralarda okuma grubu etkinlikleri, kitap tahlili ve sohbeti yapılıyor. Derslerden sonraki etkinlik saatlerini öğrenciler bu sınıflarda değerlendirebiliyorlar. İçerisinde 10.000 kitabın bulunduğu bir kütüphanemiz var. 300 kişilik bir konferans salonumuz var. Öğrencilerin kendi aralarında program yaptıkları alanlarımız var. Başlarında öğretmen olmadan faaliyet yapabilecekleri toplantı salonları var. Bunların dışında kodlama atölyemiz, bilişim teknolojileri laboratuvarımız, geniş bir bahçemiz ve kapalı spor salonumuz var.”

K3: "Konferans salonumuz var. Ancak yetersiz. Okul aslında yeni bir bina. Yedi yıllık ama plansız bir bina. Benden önceki müdürümüz belediyenin katkısı ile en alt katta sığınak olarak yapılan yeri konferans salonuna çevirmiş fakat yapılan konferans salonu 150 kişiyi alabiliyor. Bizim öğrenci sayımız 1278. Mevcut konferans salonu öğrenci sayısını kaldırmıyor. Mescidimiz, kütüphanemiz var. Akademik başarılarımızdan dolayı farklı STK'ların girişimleriyle okulumuza z-kütüphane uygun görüldü. Düzenleme ve kurulum gerçekleştirildi. Bilgisayarlar gelecek sadece. Fizik, kimya, biyoloji laboratuvarlarımız var. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla bilişim ve kodlama atölyemiz var. Koridorlarımız geniş, öğrenciler masa tenisi oynayabiliyor. Öğrencilerin keyifli vakit geçirebilmeleri için her alanı değerlendirmeye çalıştık. Kendi kullanacakları toplantı salonu, yazarlık atölyesi, Suffe adını verdiğimiz sedirli odamız, okuma köşelerimiz var. Öğrencilerin muhabbet edebilecekleri bank/koltuk vb. bolca alan var koridorlarımızda. Ayrıca 12. sınıflara özel bir kat düzenledik. O koridoru kendilerine kapattık, orada ders çalışabiliyorlar."

K4: "Bilgisayar laboratuvarı, fizik laboratuvarı, kimya laboratuvarı, konferans salonu, okuma köşeleri, spor salonu, satranç odası, müzik atölyesi, resim atölyesi var. Kütüphanemiz yok. Ancak ileride yüz yüze eğitime geçtiğimizde açık bir terasımız var. Orayı kapatıp kütüphaneye dönüştürmeyi planlıyoruz. Bu nedenle çocukları ilçe kütüphanesine ve bilgi evine yönlendiriyorum. Onlar da sağ olsun, ilgileniyorlar."

K5: "Okulumuzda fizik, kimya, biyoloji laboratuvarları, konferans salonu, büyük bir spor salonu, mescit, z-kütüphane, müzik sınıfı, resim sınıfı, robotik kodlama atölyesi ve kütüphane var. Arapça ve İngilizce koridorlarımız var."

K6: "272 kişilik bir konferans salonu, fizik laboratuvarı, kimya laboratuvarı, biyoloji laboratuvarı, fen laboratuvarı, 2 adet kodlama atölyemiz ve z-kütüphanemiz var. Bunun dışında Beytü'l Hikme isimli çok amaçlı bir salonumuz var. Ayrıca özellikle 12. sınıflar için sınıf olarak kullanılmayan bazı küçük odalara sıra koyduk ve bu odaları "Test Çözüm Odası" olarak nitelendirdik."

K7: "Burası kolejden devlet okuluna çevrilmiş bir okul olduğu için diğer okullara göre birçok konuda avantajlı. Konferans salonu, mini sinema salonu, robotik kodlama atölyesi, yazarlık atölyesi, z-kütüphane, yüzme havuzu, spor salonu ve geniş bir bahçemiz var. Burası ufak bir kampüs gibi."

Katılımcıların beyanları doğrultusunda okulların fizik, kimya, biyoloji laboratuvarları, robotik-kodlama atölyesi, yazarlık atölyesi, spor salonu, kütüphane, z-kütüphane, müzik sınıfı, resim sınıfı, konferans salonu, satranç odası, bilgisayar/bilişim teknolojileri laboratuvarı, mini sinema salonu, coğrafya

sınıfı, edebiyat sınıfı, meslek dersleri sınıfı, geniş bir bahçe, test çözüm odası vs. oluşan zengin olanaklara sahip oldukları görünmektedir. Aynı bilgiler incelendiğinde araştırmanın örneklemini oluşturan 7 okulda mevcut olan ortak aktif öğrenme ortamları fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarları olarak dikkat çekmektedir. Kanaatimizce bu durumun temel nedeni, fen bilimleri alanında laboratuvarların vazgeçilmez mekânlar olmasıdır. Aynı bilgiler dikkate alındığında okulların çoğunluğunda kütüphane ve konferans salonu bulunmakla birlikte yüzme havuzu, mini sinema salonu, tamamen öğrencilerin kullanımına tahsis edilmiş sunum ve toplantı odaları bir tek okulda bulunan mekânlardır. Özellikle proje okulu vasfı taşıyan bir kurumun içerisinde kütüphane veya konferans salonu gibi öğrenme ortamlarının olmaması dikkat çeken bir durumdur. Bahsi geçen ortamlara sahip olmayan bir okulun proje okulu seçilmemesi yahut okul binasında bu ortamlar yer almayan okullara proje okulu statüsü verilmemesi gerekir.

Dikkat çeken bir diğer konu ise 3 okulda farklı şekillerde karşımıza çıkan çok amaçlı salonlar olup K2'nin Muhabbet Divanı ve Has Oda, K3'ün Suffe, K6'nın Beytü'l Hikme olarak ifade ettiği mekânlar bu salonlara örnektir. Bahsi geçen salonların niteliklerini, kullanım amaçlarını idareciler şu ifadelerle ortaya koymuştur:

K2: *"Öğrenciler bu odalarda okudukları kitapları küçük gruplar halinde istişare ederler. Muhabbet Divanı ile Has Oda'nın şöyle bir farkı var. Muhabbet divanı temel okumaların yapıldığı bir sınıf. Muhabbet divanında okunması gereken kitapları okumayan bir öğrenci has odaya geçemiyor. Yani belli okumaları bitirmeyen öğrenci has odaya giremez."*

K3: *"Öğrenciler Suffe'de mesleki tatbikat yapabiliyor, ders çalışabiliyor, birlikte vakit geçirebiliyorlar. Hadis sohbeti veya kitap kritiği yapabiliyorlar. Orada misafir ağırlayabiliyoruz. Öğrencilere kahvaltı ödülünü Suffe'de gerçekleştiriyoruz. Çok amaçlı olarak kullanılan bir oda."*

K6: *"Beytü'l Hikme olarak isimlendirdiğimiz çok amaçlı odada tilavet çalışmaları yapılıyor. Beytü'l Hikme, Abbasi Devleti'nde Halife Me'mun zamanında kurulmuş, yabancı eserlerin Arapça'ya tercüme edildiği ve İslam felsefesinin zirveye taşınmasına kaynaklık eden bir kurum. Bizim salonu bu şekilde adlandırmamızın nedeni, kurumun o dönem yaptığı çalışmalarla pozitif bilimlerde sıçramaya neden olmasına atıf yapmak. İlhamımızı bu düşünceden aldık. Burada yalnızca tefsir, hadis, tilavet dersleri vermiyoruz. Haftada iki gün dışarıdan özel hoca getiriyoruz. Yaklaşık 10 öğrenciyle özel olarak bir çalışma yapıyor."*

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere K2'nin yönettiği okulda yer alan Muhabbet

Divanı ve Has Oda daha çok kitap kritiği yapılan ortamlarken; K3 ve K6'da bulunan Beytül Hikme ve Suffe/Sedirli Oda ise mesleki tatbikat çalışmaları, sohbetler, kitap tahlilleri ve çeşitli etkinliklerin yapıldığı çok amaçlı ortamlardır. Seçilen isimler rastgele seçilmiş isimler değildir. Tarihte karşılığı olan bu kavramlar okul yöneticileri tarafından kullanılmış ve kuruma farklı bir aidiyet kazandırmak amaçlanmıştır.

4.4. Ders Saatleri Dışında Öğrencilerin Okulun Fiziksel Ortamlarından Faydalanma Durumu

Okul bünyesinde yer alan öğrenme ortamlarını öğrencilerin hangi zaman aralığında kullandıklarını öğrenmek için katılımcılara "Öğrenciler okulun fiziksel ortamlarından ders saatleri dışında faydalanabiliyor mu?" sorusu sorulmuştur. Tüm katılımcılar öğrencilerin okullar açık olduğu sürece okulun tüm imkânlarından faydalanabileceklerini söylemiştir. K2 ve K3'ün konuyla ilgili şu ifadeleri dikkat çekicidir:

K2: "Pandemi öncesinden bahsedeceğim. Hafta içi saat 16:00'da dersler biter. Bizim okulumuzun adı saat 16:00'da değişir. Mehmet Akif Ersoy Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden Mehmet Akif Ersoy Kültür, Sanat ve Spor Merkezi'ne dönüşür. Bu kapsamda yapılan bütün çalışmalar gönüllülük esası ile yapılır. Sene başında kurs listeleri açıklanır ve öğrenci grupları belirlenir. Yapılacak etkinliklerden isteyen istediğine katılabilir."

K3: "Faydalanıyorlar. Sadece pazar günleri kapalıyız. Onun dışında öğrenciler, cumartesi günleri ve hafta içi okulun kapanma vaktine kadar imkânlardan faydalanıyorlar. Öğrencilerimiz okulda çalışmayı seviyor. Sakin bir ortamımız var. Biz onlara güveniyoruz. Cumartesi günü destekleme ve yetiştirme kurslarımız oluyor. Öğrenci o gün bu kurslara devam etsin ya da etmesin gelip burada ders çalışabiliyor. Özellikle sedirli bir odamız var. Çocuklar orada ders çalışmayı çok seviyorlar."

Tüm okullarda öğrenciler hafta içi derslerden sonra okul kapanana kadar, hafta sonuysa cumartesi günü kurs, etkinlik ve ders dışı faaliyetlere katılabilmektedir. Araştırma kapsamındaki okullardan sadece biri pazar günleri açıkken diğer tüm okullar kapalı olduklarını belirtmişlerdir. Okulların genel tutumunu K7'nin cümleleriyle özetlemek mümkündür:

K7: "Okulumuz bütün imkânlarını zaman ve mekân mefhumunu ortadan kaldırarak öğrencilerine sağlamış durumda. Sadece mesai saatinde açılıp mesai saatinden sonra kapanan bir okul değil."

4.5. Okuma Köşeleri

Proje Okulları Vizyon Belgesi'nde öğrencilerin kitaba ulaşmalarının kolaylaşması için okul koridorlarına veya uygun yerlere okuma köşelerinin konulmasından bahsedilmektedir. Mezkur alanların varlığını öğrenmek için katılımcılara "Okulda öğrencilerin faydalanacağı kitapların konulduğu okuma köşeleri var mı?" sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar neticesinde 7 okulun 4'ünde okuma köşelerinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 2 tanesi görev yaptıkları okulda okuma köşesi olmadığını belirtirken K2 isimli katılımcı idarecilik yaptığı okulda bu amaçla düzenlenmese de işlevsel olarak okuma köşesinin fonksiyonlarını taşıyan alanlar olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

K2: "Direk okuma köşemiz yok. Ancak duvarlara astığımız stantlarda duran kitaplarımız var. Koridorlarımızda da oturma alanlarımız var. Öğrencilerimizden dileyenler ders aralarında bu bölümlerde kitap okuyabiliyorlar."

4.6. Sınıf İsimlendirmeleri

Katılımcılara yöneltilen "Sınıflara bilim, hikmet ve medeniyet dünyamızın önemli şahsiyetlerinin isimleri veriliyor mu?" soruna alınan cevaplar neticesinde araştırma kapsamına giren okulların hiçbirinde sınıf isimlerinin resmi olarak değiştirilmediği sonucuna varılmıştır. Ancak elde edilen veriler neticesinde bu konuda dört farklı yönelim olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan birincisini bünyesindeki hiçbir birime kişi ismi vermeyenler okullar oluşturmaktadır. 7 okuldan biri okuldaki hiçbir bölüme isim vermemiştir. İkinci grupta sınıflara isim vermeyip kalan birimleri -kütüphane, konferans salonu vb.- önemli şahsiyetlerin adlarıyla isimlendiren okullar yer almaktadır. K2 ve K5 bu uygulamayı kendi cümleleriyle şöyle açıklamaktadır:

K2: "Sınıflara vermedik. Ancak diğer bütün mekânlara bilim ve hikmet dünyamızda öne çıkan kişilerin isimlerini verdik. Mesela toplantı salonumuzun adı Mahmut Celalettin Ökten Toplantı Salonu, kütüphanemizin adı Cahit Zarifoğlu Kütüphanesi, konferans salonumuzun adı Necip Fazıl Kısakürek Konferans Salonu idi. Onu Ömer Halisdemir'e çevirdik. Kodlama atölyemizin ismi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kodlama Atölyesi. Bilişim teknolojileri laboratuvarımıza okulumuzun yapımında büyük emek sarf etmiş, okul derneğimizde aktif olarak çalışan Kral Müdür lakaplı İzmit İmam Hatip Lisesi'nde yıllarca yöneticilik yapmış, geçen yıl kaybettiğimiz Mesut Barış Hocamızın adını verdik. Pansiyonumuzda beş tane etüt salonu var. Bir tanesi diğerlerine göre biraz büyük. Onun adına Hz. Hatice Etüt Salonu koyduk. Diğer dört küçük etüt salonuna da dört kızının adını verdik. Kız imam hatip lisesi olduğumuz için pansiyonda daha çok onların adını öne

çıkardık.”

K5: “Sadece kütüphaneye Celalettin Ökten Hoca'nın ismini verdik. Onun dışında sınıflara isim verme uygulamamız yok.”

Üçüncü grupta ise sınıflardaki şube isimlerini resmi olarak değiştirmeyip okul etkinliği tarzında kültür dünyamızda iz bırakmış kişilerin adlarıyla sınıfları isimlendiren okullar yer almaktadır. 7 okuldan 3'ü bu kategoriye girmektedir. Okullarda bu kapsamda yapılan uygulamalar şu şekildedir:

K1: “Veriyoruz ama bu isimleri her sene değiştiriyoruz. Direk sınıfı o isimle anmıyoruz ama her sınıfın bir ismi oluyor. Sınıf adlarının altında ismi verilen şahsın resimleri ve hayat hikâyeleri yer alıyor. En son ünlü Müslüman matematikçilerin ismini verdik.”

K3: “Mesela bir keresinde kapılara edebiyatçıların isimlerini verdik. Her sınıfın kapısında ismi verilen edebiyatçının resmi ve hayatı yazıyordu. Daha sonra onları kaldırdık. Mevlit kandilinde sahabilerin isimlerini verdik. Sonra onları kaldırıp İslam tarihindeki bilim insanlarının isimlerini verdik. Böylelikle çocuklar bu önemli insanlarla dönüşümlü olarak muhatap oldular. Onlar hakkında bilgi edindiler.”

K6: “Sınıflara isimler veriyoruz. Her sınıfın tarihteki kıymetli bir şahsiyetle adlandırılması söz konusu. Örneğin Harezmi, Farabi, İbni Sina, Piri Reis isimli sınıflarımız var. Her sınıfın kapısında ismi verilen şahsiyetin resmi aslıdır ve resimlerin altında kişilerin biyografileri yer alır. Her sene değiştiririz.”

Üç katılımcının beyanlarından anlaşılmaktadır ki sınıflara isim verme uygulaması çocukları medeniyetimizdeki önemli şahsiyetlerle tanıştırmak, kültür ve vizyonlarını artırmak amacıyla yapılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise sınıf isimlerinin her sene değiştirilmesidir. Sınıf isimlerinin her sene değiştirilmesiyle ilgili K3 isimli katılımcının değerlendirmesi şu şekildedir:

K3: “Sınıflara kalıcı bir isim vermiyoruz. Kendi adımıza kalıcı çalışmaların bir yerden sonra göz aşinalığı yarattığı ve etkisini kaybettiğini düşünüyorum. O yüzden sürekli değişebilen çalışmalar yapmaktan yanayım. Böylelikle öğrencinin ilgisini canlı tutabiliyoruz ve sınırlandırmıyoruz. Zaman zaman farklı çalışmalar yapıyoruz.”

Görüldüğü üzere K3'ün görev yaptığı okul, sınıfları tek bir isimle uzun yıllar adlandırmaktansa bu isimlerin her sene değiştirilmesini tercih etmiştir. Böylece öğrencilerin ortaöğretim dönemi boyunca medeniyet, bilim ve hikmet dünyamızdan daha fazla kişiyle tanışması, onlar hakkında bilgi ve fikir sahibi olması hedeflenmektedir. Aynı zamanda sürekli yaşanan değişimle öğrencilerin ilgi ve merakı canlı tutulmak istenmiş, böylece uygulamadan alınan verimin artırılması sağlanmıştır.

Sınıf isimlendirmeleri konusunda son uygulama ise, sadece bir okula mahsus olan sınıflara kişi ismi değil de öğrencilerin kendi istedikleri ismi koymaları uygulamasıdır. K7, idare ettiği okuldaki uygulamayı şu sözlerle ifade etmiştir:

K7: *“Kişi ismi vermiyoruz. Farklı bir sistemimiz var. Bu isimler öğrencilerin kendi seçimleri. Mesela bir sınıfa Yedi Güzel Adam diyoruz. Diğerine Yedi İklim, bir başkasına Yedi Karanfil diyoruz. İsimlendirmeyi sınıfa bırakıyoruz. Sınıf öğretmeni ve öğrenciler kendi sınıflarını nasıl anmak istiyorlarsa belli bir çerçevede dâhilinde serbest bırakıyoruz.”*

4.7. Özel Donanımlı Sınıfların Mevcudiyeti

Okullarda herhangi bir derse ait özel donanımlı sınıfların mevcut olup olmadığını öğrenmek için katılımcılara *“Derslere yönelik ilgili dersin öğretim materyalleriyle donatılmış sınıflar var mı?”* sorusunu yöneltilmiştir. Elde edilen veriler neticesinde 7 okuldan 6’sının şube sistemi kullandığı, bir okulun ise derslik sistemini kullandığı görülmüş, dolayısıyla araştırmamız kapsamında sadece derslik sistemini kullanan okulda her derse ait bir sınıf olduğu tespit edilmiştir. öğrenciler ders programlarına göre sınıf değiştirmektedir. K7, idarecilik yaptığı okulda uygulanan sistemi kendi sözleriyle şöyle özetlemiştir:

K7: *“Okulumuz derslik sistemiyle işliyor. Her dersin kendine ait sınıfı hatta koridoru var. Mesela matematik koridorunda, tüm sınıflar matematik sınıfı. İlgili sınıflar ve koridor o dersle alakalı materyallerle, görsellerle donatılıyor. Panolar hazırlanıyor. Edebiyat, fizik, kimya, biyoloji, matematik, tarih, coğrafya, meslek dersi vs. her dersin ayrı sınıfı var.”*

Kalan okulların tümü derslik sistemi uygulamadıklarını belirtmiştir. Araştırmaya konu olan 5 okul yöneticisi görev yaptıkları okullarda derslik sistemi uygulanmadığı gerekçesiyle fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarları dışında derslere yönelik sınıfların mevcut olmadığını söylemiştir. K2 isimli katılımcı, okulda şube sistemi uygulanmasına rağmen fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarlarına ilave birkaç ders için derse özel sınıf düzenlediğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

K2: *“Fizik, kimya, biyoloji laboratuvarlarımız ayrı ayrı var. Edebiyat, coğrafya ve meslek dersleri sınıfları ayrı ayrı var. Gönül ister ki tüm derslerin derslikleri farklı olsun. Ancak imkânlar bu kadarına el veriyor.”*

K7 ve K2’nin uygulamaları bahsettiğimiz şekildeyken kalan 5 okul fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarları dışında derse özgü materyallerle donatılmış sınıflarının olmadığını belirtmiştir. 2013 yılında başka bir araştırmacı tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin mesleki gelişimleri için derslik sisteminin gerekli

olduğu, derse ait materyal ve tüm araç gereçlerin bir arada olduğu sınıfların başarıyı artıracığı tespit edilmiştir.³⁰ Benzer şekilde 2019 yılında branş derslik sisteminin okul gelişimi üzerine etkisini öğretmen görüşleri üzerinden değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırmada, bu sistemin öğrencilerde hem akademik hem de sosyal anlamda gelişme sağladığı, bu sayede öğrencilerin sınıf bilinci yerine okul bilinci kazandıkları, tüm okulu sahiplenip korudukları, aynı zamanda öğretmenlerin dersleri çok daha verimli ve etkili biçimde işler hale geldiği sonucuna varılmıştır. Araştırmaya göre derslik sistemiyle sadece öğrencilerin değil, öğretmenlerin de kendilerine ait alanlarının oluşması sonucu daha özgür, aktif ve verimli birer öğretmen haline geldikleri, mesleki gelişimleri üzerinde bu değişimin olumlu etkisi olduğu sonucu öne çıkmaktadır.³¹ Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere proje okullarında branş derslik sisteminin yaygınlaştırılmasının verilen eğitimin kalitesini ve verimliliği artıracığı düşünülmektedir.

4.8. Tilavet Odaları

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma çalışmaları gerçekleştirecekleri, meslek derslerinde alıştırmaya yapabilecekleri, gerekli kitap, görsel ve işitsel materyallere sahip bir alan olup olmadığını öğrenmek için katılımcılara "Okulda tilavet odası var mı?" sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplar neticesinde 7 okulun 3'ünde tilavet odası mantığıyla kurulmuş sınıflar olduğu tespit edilmiştir. K2, okulunda bulunan tilavet odasını yeterli görmemekte, bu alanı geliştirmek için yaptığı planları şu ifadelerle aktarmaktadır:

K2: "Okulda tilavet odası var. Tabii tilavet odasını profesyonel anlamda geliştirmek için şu an bir projemiz var. Onun için maddi kaynak bulmaya çalışıyoruz. Çocuğun mikrofon korkusunu atabilmesi için ses ve mikrofon sistemi olan daha profesyonel bir ortam olması için çabalıyoruz."

K2, öğrencilerin topluluk önünde konuşabilme yeteneklerini geliştirme amacıyla tilavet odasını daha donanımlı hale getirmeyi planlamaktadır. Tilavet odası amacıyla kurulmuş okulların birinde bu alana Suffe ismi verilmiş ve bu mekân süreç içerisinde tilavet odası olmakla birlikte farklı etkinliklerin de yapıldığı işlevsel bir sınıf haline gelmiştir. K3 bu alanı şöyle tanımlamaktadır:

³⁰ Ersin Topçu, "Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Kazanımlarının Gerçekleştirilmesinde Öğretmenlerin Tercih Ettiği Yöntemler", *Marmara Coğrafya Dergisi* 28 (2013), 361.

³¹ Zeynep Kırık & Taner Altun, "Branş Derslik Sisteminin Okul Gelişimi Üzerine Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi", *Fen, Matematik, Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi* 2/1 (2019), 32-33.

K3: "Okulumuzda tilavet odası var. Biz ona Suffe diyoruz. Başta sadece tilavet odası mantığı ile kurulmuş olsa da çok işlevsel bir oda oldu. Sedirlerimiz, ses sistemi, Kur'an- ı Kerimler var. Öğrenciler orada vakit geçirmeyi çok seviyor. Suffe'de mesleki tatbikat yapabiliyorlar, ders çalışabiliyorlar, birlikte vakit geçirebiliyorlar, hadis sohbeti veya kitap kritiği yapabiliyorlar."

Kalan 4 okulun 3'ü tilavet odası olarak bir yer kurmadıklarını ancak mescit, meslek dersi sınıfları veya ortak salonlarına tilavet odası işlevi kazandırdıklarını, öğrencilerin isterlerse tilavet odasında gerçekleştirebilecekleri çalışmalarını buralarda yapabileceklerini belirtmişlerdir. Bu hususta idarecilerden alınan cevapların bazıları şu şekildedir:

K7: "Okulda adına tilavet odası dediğimiz bir yer yok. Ancak meslek dersleri için ayrılmış iki sınıfımız var. Meslek dersi sınıfları tilavet odası mantığıyla yapılmış şekilde, normal derslik gibi değil. İçerisinde ses sistemi, Kur'an-ı Kerim'ler, alanla ilgili CD ve kitaplar var."

K6: "Okulda tilavet odamız yok. Ancak tilavet çalışmalarının da yapıldığı Beytü'l Hikme olarak isimlendirdiğimiz çok amaçlı bir salonumuz var. Orada tilavet çalışmaları yapılıyor. Burada yalnızca tefsir, hadis, tilavet dersleri vermiyoruz. Haftada iki gün dışarıdan özel hoca getiriyoruz. Yaklaşık 10 öğrenciyle özel olarak bir çalışma yapıyor. Bunun meyvelerini de geçen yıl düzenlenen imam hatipler arasında yapılan mesleki yarışmalarda almaya başladık. Geçen sene en düşük derecemiz üçüncülüktü."

Toplanan veriler ışığında tilavet odası 7 okulun 3'ünde karşımıza çıkmaktadır. Tilavet odası, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuyacakları, ezber yapabilecekleri, güzel okuma ve topluluk önünde Kur'an-ı Kerim okuma deneyimi kazanmak amacıyla yapılacak egzersizleri gerçekleştirecekleri bir ortamdır. Bu odada Kur'an-ı Kerim'ler, kıraatle ilgili kitap, CD gibi kaynaklar, görsel-işitsel materyaller, imkânlar dâhilinde mikrofon ve ses sistemi yer alır. Okulda tilavet odası olmadığını belirten yöneticiler farklı isimlerle anılan mekânları aynı amaçla düzenlemeye çalışmış ve öğrencilerin kullanımına sunmuştur.

4.9. Okul Müzesi / Okul Köşesi, Mescitler

Kurum kültürü oluşturmak ve okula kimlik kazandırmak amacıyla "Okulun kurumsal tarihi ile ilgili belge ve resimlerin bulunduğu bir okul müzesi yahut okul köşesi var mı?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. 7 okulun 6'sı yeni kurulan bir okul olmaları hasebiyle yeterli materyal olmadığını belirterek okul müzesi olmadığını söylemiştir. Biri ise eski bir okul olması ve yeterli materyal bulunmasına rağmen fiziki imkânsızlıklardan dolayı okul müzesinin olmadığını

ifade etmiştir. Sonuç olarak araştırmaya konu olan okulların hiçbirinde okul müzesi yahut okul köşesi yoktur. Ancak K2'nin şu cümleleri bu konuyu ne kadar ciddiye aldığını anlamamız açısından önemli görünmektedir:

K2: *"Okulumuz çok yeni bir okul, henüz müze açacak kadar bir malzememiz yok. Ama emin olun ileride kıymetlenecek bilinciyle 4-5 yıl önce yapmış olduğumuz etkinliklerin davetiyelerini bile saklıyorum. Bu biriktirdiklerim yirmi yıl sonra çok kıymetli olacak. Okula gelen önemli misafirlerden not alma uygulamam var. Bahsettiğim gibi bu tarz şeyleri biriktirmeye başladım. Bunun dışında okula girişte bir köşemiz var. Orada okulun veya öğrencilerin aldığı ödüller, yaptıkları programlarda çekildikleri resimler ve birtakım belgelerle ilgili bir köşe var."*

İdarecilere okullarda öğrencilerin ibadetlerini rahatça yerine getirebilmeleri için ortamlar olup olmadığını öğrenmek maksadıyla *"Okulun içinde mescit yahut yakınında cami var mı?"* sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar neticesinde her okulda mescit olduğunu, bir okulun ise hem cami hem de mescide sahip olduğu görülmüştür. Okul yöneticilerinin 6'sı mescitleri yeterli bulurken biri mescidin yetersiz kaldığını şu cümlelerle ortaya koymuştur:

K6: *"Vakit namazlarımızı da cuma namazlarımızı da mescidimizde kılıyoruz. Mescidimiz yaklaşık 200 kişilik. Öğrenci sayımız 600 kişi. Burası bir imam hatip lisesi. Burada çoğu öğrenci kendi istekleriyle cuma namazını kılar. Okul içerisinde 600-700 kişilik bir camimiz olsaydı çok daha güzel olurdu. Çünkü cuma günleri öğrencilerimiz koridorlara hasır sererek cuma namazı kılmak durumunda kalıyorlar. Yine de bir şekilde idare ediyoruz."*

4.10. Pansiyon Durumu

Proje okullarının uzaktan gelen öğrenciler için, barınma ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir pansiyona sahip olup olmadıklarını öğrenmek amacıyla idarecilere *"Okulun pansiyonu var mı?"* sorusu yöneltilmiştir. Ardından pansiyonu olan okul idarecilerine *"Öğrencilerin sosyal, kültürel, akademik ve sportif anlamda gelişmelerini destekleyici çalışmalar yapılıyor mu?"* sorusu sorulmuştur. Cevaplar sonucunda 7 okuldan 5'inde resmi olarak kuruma ait en az bir pansiyon olduğu tespit edilmiştir. K3 ve K4 resmi olarak bir pansiyona sahip olmamakla birlikte uzaktan gelen öğrencilere barınma imkânı sunmak adına farklı uygulamalara yönelişlerini şu şekilde ortaya koymuştur:

K3: *"Okulun resmi bir pansiyon yok. Okulun arka tarafında İnsan ve Medeniyet Vakfı tarafından işletilen bir yurt var. Bu yurtla Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün imzalamış olduğu protokol neticesinde okulumuza uzaktan gelen veya pansiyonda kalmak isteyen öğrencilerimizi oraya yönlendiriyoruz. Ücreti*

mukabilinde isterlerse orada kalabiliyorlar. İmzalanan protokol çerçevesinde bursluluk sınavını kazanan öğrenciler bu yurttan ücretsiz faydalanabiliyor."

K4: "Okulun pansiyonu yok. Ancak ilçemizdeki başka bir İHL'ye ait olan pansiyonu öğrencilerimiz de kullanabiliyorlar. Karamürsel İHL erkek pansiyonu."

Okulun pansiyonu olmamasına rağmen öğrencilerin barınma ihtiyacına belirttikleri şekilde alternatif üreten K3 ve K4, pansiyondaki etkinliklerle ilgili soruyu ilgili pansiyon, görev yaptıkları okula ait olmadığı için orada düzenlenen faaliyetlerle ilgili bir bilgileri olmadığını söyleyerek yanıtlamışlardır.

Pansiyonu olan okullardan birinde idarecilik yapan K2 isimli katılımcı pansiyonun önemini şu sözlerle belirtmiştir:

K2: "567 öğrencimizin 300'ü yatılı. Bu durum bizim için çok büyük bir avantaj. Niye? Çünkü çocuğun kafasını oyalayacak hiçbir şey yok. Yolda vakit kaybetmiyor, evde ilgisi dağılmıyor. Her şey planlı, programlı. Çocuk gözümüzün önünde. Herhangi bir faaliyet yapmak istediğimizde farklı etkenler devreye giriyor. 300 öğrenci elimizin altında olunca her türlü etkinliği, faaliyeti rahatlıkla yapabiliyorsunuz."

Aynı katılımcı öğrencilerin pansiyona yönelik ilgisinin yoğun olması sebebiyle bir pansiyonun yetmediğini ve buldukları çözümü şöyle anlatmıştır:

K2: "İki tane pansiyonumuz var. Birisi okulumuzun sınırları içerisinde, 190 kişilik. Fakat il dışından okulumuza çok fazla teveccüh olduğu için bu pansiyon yeterli gelmedi. Okulumuzda 18 ilden öğrenci eğitim almakta. Pansiyon yeterli gelmediği için Türkiye Diyanet Vakfı ile bir protokol yaptık. Onlara ait olan bir ortaöğretim kız öğrenci yurdunu bizim okulumuza tahsis ettiler. 110 öğrencimiz de orada kalıyor."

Pansiyonu olan okullara yönelttiğimiz "Öğrencilerin sosyal, kültürel, akademik ve sportif anlamda gelişmelerini destekleyici çalışmalar yapılıyor mu?" sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

K1: "Satranç, masa tenisi, voleybol, futbol turnuvaları, müze ziyaretleri, piknikler, öğretmenleriyle akşam çayı gibi etkinlikler düzenliyoruz."

K2: "Her hafta sonu etkinlik yapmaya çalışıyoruz. Burası lise, öğrenciler küçük. Çok uzaktan gelen öğrenciler var. Osmaniye'den, Kahramanmaraş'tan, Van'dan, Hatay'dan bile öğrencilerimiz var. Hem onların kafasını dağıtmak hem de ailelerine olan özlemlerini bir nebze unutturmak için hafta sonu etkinlikler yapmaya gayret ediyoruz. Özellikle hafta sonu evlerine gidemeyen öğrencilere daha fazla hassasiyet göstermeye çalışıyoruz. Kahvaltı programları, spor etkinlikleri, havuz, gezi gibi farklı çalışmalar düzenliyoruz. Bazen karşılıklı veli izinleri doğrultusunda arkadaşlarının evine gitmesine müsaade ediyoruz. Bu tür

çalışmalarla pansiyon öğrencilerine hareketlilik, canlılık katmaya çalışıyoruz.”

K5: “Basketbol ve voleybol kursları açıldı.”

K6: “Pansiyondaki faaliyetler okul programı ile birlikte düşünülüyor. Açıkçası çok fazla bir çalışma yapabildiğimizi söyleyemem. Farklı STK’lerle işbirliğine giderek bunu çözmeye çalıştık. Üniversite talebesi çocuklar bizim öğrencilerimizin hem ders çalışmalarına yardımcı olmak hem de onlara üniversite ortamını tanıtmak, üniversiteye hazırlanırken dikkat etmeleri gereken hususlarda destek oldular. Ayrıca pansiyonda masa tenisi, satranç gibi aktiviteleri yapabileceğimiz alanlar var.”

K7: “Özellikle pansiyon öğrencilerimiz oluşturduğumuz plan program çerçevesinde okulun tüm imkânlarından ders saati dışında da faydalanabiliyorlar. Yüzme havuzu, spor salonu vs. Ayriyeten sinema saatlerimiz var. Ebeveynleri ile beraber sinema saati yapıyorlar. Böylece özlem giderebiliyorlar.”

İdarecilerin ifade ettiği cümlelerden anlaşılmaktadır ki pansiyonu bulunan 5 okuldan sadece K6 burada yürüttüğü çalışmaları yetersiz görmektedir. Her okul, imkânları kapsamında pansiyondaki öğrencilere sportif faaliyet düzenlemekte, yapılan planları okul programıyla birlikte düşünmektedir. Sportif etkinlikler dışında okulların pansiyon öğrencilerine yönelik düzenlediği faaliyetler çeşitlilik göstermektedir. Piknik, gezi, kahvaltı programları, çay sohbetleri, sinema saati ve etüt çalışmaları pansiyonda kalan öğrencilerin gerçekleştirdiği faaliyetlerden bazılarıdır.

4.11. Okulun Eğitsel ve Fiziki İmkânlarının Engelli Öğrencilere Uygunluğu

Okulda bulunan bina, derslik, lavabo, varsa pansiyon gibi fiziksel alanların engelli öğrencilerin kullanımına uygun olup olmadığını öğrenmek amacıyla idarecilere “Okul binaları, pansiyon ve dersliklerin yapısı engelli öğrencilerin kullanımına uygun mu?” sorusu sorulmuştur. Aldığımız cevaplar neticesinde 7 okulun 6’sı okul binalarının, derslik ve varsa pansiyonların engelli öğrencilerin kullanımına uygun olduğunu söylemiştir. Bu kapsamda okul binasında asansör, engelli rampası ve engelliler için lavabo olduğunu belirtmiştir. Yönettiği okulun engelli öğrencilerin kullanımına uygun donanıma sahip olmadığını söyleyen katılımcı ise bu durumu binanın eski olmasını gerekçe göstererek açıklamıştır.

4.12. Sosyal, Kültürel, Sanatsal, Sportif Faaliyet İmkânları

Okullarda bulunan mesleki ve akademik eğitim ortamlarıyla ilgili sorulara ilaveten okullardaki sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif ortamların var olup

olmadığını öğrenmek amacıyla idarecilere “Okulda öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetler yapabileceği ortamlar var mı?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan K1 ve K5 dışındaki tüm yöneticiler soruyu olumlu cevap vermiş, okullarda bulunan öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetler yapabilecekleri ortamları şu ifadelerle örneklemiştir:

K2: “Okulun alt katında kapalı spor salonumuz var. Üst katımızda 300 kişinin çok rahatça kullanabileceği sahnesi geniş bir konferans salonumuz var. Kız okulu olduğumuz için kızlara özel 1-2 odam daha var. Üç yıl üst üste tiyatro oyunu çıkarttık ve halka açık oynadılar.”

K3: “Bahçemiz büyük, öğrenciler diledikleri gibi top oynayabiliyor. Her katta iki tane masa tenisi alanımız var.”

K4: “Öğrencilerimizin kullanabileceği gerek ilçe belediyemizde gerek okulumuzda birçok spor alanı var. Karamürsel Belediyesi havuz açtı. Öğrenciler istedikleri zaman yüzmeye dahi gidebiliyor. Belediye öğrencileri havuza ücretsiz götürüyor. Ancak öğrencilerin pek istekli olduğunu söyleyemem. Okulun bahçesi zaten çok geniş. Bunun dışında resim sınıfı, müzik sınıfı gibi yerlerimiz var. Basketbol ve voleybol sahamız var. Futbol oynanabilir. İlaveten spor salonumuz var. Buradaki kilit nokta öğrencinin istemesi.”

K6: “Nitelikli bir spor salonumuz yok. Ancak en alt katta bir salonumuz var. Burada geleneksel okçuluk, tekvando, güreş, masa tenisi, bowling ve satranç kurslarımız oldu. Bahçemiz geniş. Erkek okulu olduğumuz için futbol çok oynanıyor. Ayrıca basketbol ve voleybol sahamız mevcut. Buna benzer sportif etkinliklerimiz oluyor.”

K7: “Okulumuz olanaklar anlamında imkânları geniş bir kurum. Paleografi, hat, tezhip kurslarımız var. Bu kursları vermesi için dışarıdan profesyonel hoca getiriyoruz. Ebru kursunu bizim kendi hocamız veriyor. Kurslar öğrencilerin talebine göre açılıyor. Gerekirse dışarıdan profesyonel destek alıyoruz. Okçuluk, satranç ve karate kursu açtık. Okulumuzun altında belediyenin işlettiği yüzme havuzu var. Bizim öğrencilerimiz yüzmek isterlerse oradaki hocaların nezaretinde gruplar halinde yüzebiliyorlar. Yüzme bilmeyenlere yüzme kursu veriliyor. Bahçemiz çok geniş. Basketbol ve voleybol sahamız var.”

İdarecilerin verdikleri yanıtlara göre okullarda çeşitli alanlarda kurs ve etkinlikler düzenlenmektedir. Öğrencilerin sanatsal, sportif ve kültürel gelişimini destekleyen bu çalışmalar okulların imkânlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Örneğin K7'nin idare ettiği okulda öğrencilere yüzme havuzu imkânı sunulmuşken; K3 isimli katılımcı eğitimci eksikliği sebebiyle öğrencilerin

istedikleri kursları açamadığını şu sözlerle ortaya koymuştur:

K3: *"Okulumuzda ortamlar var. Ancak öğrencilerin istedikleri etkinlikleri yaptırabilecek kişileri bulmak zor oluyor. Öğretmenlerimizin yatkınlığı varsa onlardan kurs vermelerini rica ediyoruz. Ancak olmadığı takdirde farklı alanlara başvuruyoruz. Örneğin geçen sene öğrenciler gitar ve tekvando kursu açılmasını istediler. Okuldaki öğretmenlerden o kursu verebilecek birisi yoktu. Halk Eğitim ile yazıştık. Onlardan da olumlu sonuç gelmedi. Ücretli eğitmen tutabilecek bir gücümüz yok maalesef."*

İdareciler imkânlar ölçüsünde öğrencilerin istedikleri alanlarda kurs veya etkinlik düzenlemeye gayret ettiklerini söylemişlerdir. K4, okulun fiziki imkânları yeterli gelmediğinde ilçe belediyesinin bu tarz hizmetlerine öğrencileri yönlendirdiğini belirtmiş, ancak çok fazla rağbet olmadığını dile getirmiştir.

4.13. Okuldaki Unsurlara Dair Fiziksel Değişikliklere Karar Verme Sürecinde Öğrencilere Danışılması Durumu

Okulda fiziki olarak bir değişim gerçekleştirilirken öğrencilerin sürece dâhil edilip edilmediğini öğrenmek maksadıyla idarecilere *"Okulda fiziki anlamda bir değişiklik yapılırken öğrencilerin fikirleri alınıyor mu?"* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tümü bu soruya olumlu yanıt vermiştir. Verilen cevaplar neticesinde okul yöneticilerinin, fiziki değişikliklere dair öğrencilerin fikirlerini alma konusunda farklı araçlar kullandıkları tespit edilmiştir. Buna göre katılımcılar, öğrencilerin fikirlerini alırken Whatsapp, Google Form, anket çalışmaları, mektup, küçük istişare toplantıları, dilek ve öneri kutularından yararlanmaktadırlar. Katılımcıların verdikleri cevaplar kapsamında okulun veya sınıfın boya rengini belirleme, okul formasının seçilmesi, ortak bir alan oluşturulması vb. konularda öğrencilerin fikirlerinin alındığı anlaşılmaktadır. 7 okulun 3'ü resmi okul kıyafetini öğrencilerin tercihleri doğrultusunda kararlaştırmıştır. Hatta K2 bir adım daha ileriye giderek okulun resmi kıyafetini öğrencilere tasarlattığını şöyle ifade etmektedir:

K2: *"Okul kıyafetlerini öğrenciler kendileri çizip getirdiler. Düşünebiliyor musunuz? Tasarımcı gibi çizdiler, getirdiler. Öne çıkan beş adet forma oldu. Daha sonra anket yapıp kendileri bu beş formadan birini seçtiler."*

K3 ise okul kıyafeti konusunda öğrencilerin fikirlerine başvurmakla birlikte çeşitli alternatifler geliştirmiş ve öğrencileri bu alanda belli sınırlar dâhilinde özgür bıraktığını şu şekilde ifade etmiştir:

K3: *"Okul formalarını belirlerken onların fikirlerinden faydalandık. Üç seçenek forma belirledik. Onların anketlerine göre bir tanesini seçtik. Forma dışında giyinme alternatifleri oluşturduk. Birkaç seçenek üzerinden kıyafetlerini kendileri*

seçebiliyorlar. Ferace giymek istiyorlarsa siyah ferace-siyah başörtü, lacivert ferace- lacivert başörtü, pantolon-tunik, etek-gömlek şeklinde seçeneklerimiz var. Böylelikle öğrenci kendini özgür ve kıymetli hissediyor.”

Sonuç

Kocaeli ili özelinde fen ve sosyal bilgiler programı uygulayan proje Anadolu imam hatip liselerindeki eğitim ortamları ve fiziki imkânlar üzerine gerçekleştirdiğimiz çalışma neticesinde elde edilen verilere göre okulların yalnızca birinde branş derslik sistemi uygulanmakta, diğerlerinde ise şube sistemi kullanılmaktadır. Araştırma kapsamındaki okullarda yönetmeliğe göre sınıf mevcudu azami 30 kişi olmakla birlikte bu sayı alanlara ayrılma, mekânın fiziki özellikleri, dil programı uygulama gibi sebeplerle 20 ila 30 arasında değişmektedir. Bu durum sınıf mevcudu açısından ideale yakın bir tablo olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle de Kocaeli ili özelinde fen ve sosyal bilimler programlı proje Anadolu imam hatip liselerindeki sınıf mevcutlarının başarılı bir eğitim ortamı için uygun olduğu söylenebilir. Zira Fagot (1977), Becker (1981), Miner (1992), Uludağ ve Odacı'nın (2002) farklı zamanlarda gerçekleştirdikleri araştırmalar, daha az sayıda öğrencinin bulunduğu sınıflarda eğitim ortamının kalitesinin yükselmesinin ve öğrenci akademik başarısının artmasının daha olası bir durum olduğunu ortaya koymuştur.

Okullarda yapılan ziyaretlerde dikkat çeken, aynı zamanda idarecilerin açıklamalarıyla teyit ettiği hususlardan biri okulların fiziki atmosferidir. Bu kapsamda okulların çoğunluğunda binaların duvarları, ara katlar ve sınıflar görsel materyallerle donatılmıştır. Duvarlar veciz sözler, hat, ebru, minyatür çalışmaları, resimler, panolar, ayet ve hadislerle bezenmiştir. Medeniyetimizdeki önemli şahsiyetlerin resimleri, sözleri ve milli kahramanlarımız araştırmanın yürütüldüğü okulların duvarlarında yer almaktadır. Okul müdürleri binalarını özellikle bu şekilde tasarladıklarını, böylece çocuklarda etkin bir eğitim ortamıyla örtük öğrenme sağlamayı amaçladıklarını belirtmişlerdir. Nitekim Lackney (1999), Lyons (2001), Edward (2006), Vandier (2011) ve Şensoy ve Sağsöz (2015) tarafından yapılan araştırmalar, okulların fiziki atmosferlerinin öğrenmeye teşvik edici unsurlarla bezenmesinin verimli bir eğitim ortamına olumlu katkı sunduğunu ortaya koymuştur.

Okullarda derslikler dışında yer alan aktif öğrenme ortamlarına fizik, kimya, biyoloji laboratuvarları, robotik-kodlama atölyesi, yazarlık atölyesi, spor salonu, kütüphane, z-kütüphane, müzik sınıfı, resim sınıfı, konferans salonu, satranç odası, bilgisayar/bilişim teknolojileri laboratuvarı, mini sinema salonu, coğrafya

sınıfı, edebiyat sınıfı, meslek dersleri sınıfı, geniş bir bahçe, test çözüm odası örnek verilmiştir. Bu kapsamda okulların çoğunluğunda fizik, kimya, biyoloji laboratuvarları, konferans salonu, tilavet odası, okuma köşeleri ve kütüphane bulunmakla birlikte yüzme havuzu, mini sinema salonu, tamamen öğrencilerin kullanımına sunulmuş sunum ve toplantı odaları bir tek okulda bulunan ortamlardır. Okulların beşinde pansiyon bulunmakta ve pansiyonda kalan öğrencilerin gelişimlerine destek olmak amacıyla her okul imkânları kapsamında sportif faaliyet düzenlemekte, yapılan planları okul programıyla birlikte düşünmektedir. Sportif etkinlikler dışında okulların pansiyon öğrencilerine yönelik düzenlediği faaliyetler çeşitlilik göstermektedir. Pansiyonda kalan öğrenciler için gerçekleştirilen faaliyetlere piknik, gezi, kahvaltı programları, çay sohbetleri, sinema saati ve etüt çalışmaları örnek verilmiştir. Okulların yalnızca birinde derslik sistemi kullanıldığı için sadece bu okulda tek bir dersin materyalleriyle donatılmış her derse özel sınıflar mevcuttur. Bu okul dışında tüm okullar özel sınıf kapsamında fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarlarını örnek göstermişlerdir. Diğer dersler özelinde birkaç istisna dışında derse özgü sınıflar düzenlenmediği tespit edilmiştir. Okulların hiçbirinde okul köşesi yahut okul müzesi yoktur. Okul müdürlerinin geneli gerekli malzemeyi biriktirecek kadar faaliyet göstermediklerini, okulların yeni sayılabilecek oluşumlar olduğunu söyleyerek bu durumu açıklamışlardır. Sammons ve diğerleri (1998) yaptıkları araştırmada, etkili bir eğitim ortamı için bir okulun sahip olması gereken temel unsurlar arasında eğitim-öğretim, kültür ve spor etkinliklerinin gerçekleştirildiği alanlar, eğitim teknolojisiyle donatılmış sınıf, derslik, anfi, laboratuvar, atölye ve kütüphane gibi ortamları da saymışlardır. Yöneticilerin verdikleri cevaplardan anlaşılacağı üzere araştırmaya konu olan proje Anadolu imam hatip liseleri bu özellikler açısından yeterli olanaklara sahip görünmektedir.

Katılımcıların hepsi öğrencilerin okullarda mevcut fiziksel alanlardan okul saati dışında etkin bir şekilde faydalanabildiklerini belirtmişlerdir. Köse'nin (2013) araştırmasına göre okul binalarının okul dışı etkinlikler için öğrenci kullanımına açılması formal eğitimi tamamlayıcı, öğrencilerin ders içinde öğrendiklerini pekiştirici, eksikliklerini tamamlayıcı veya bir sonraki ders içi etkinliğe hazırlayıcı faaliyetler olması nedeniyle etkin eğitim ortamı için önemli bir tamamlayıcı konumundadır. Araştırmaya konu olan proje okulları bu açıdan da iyi olarak değerlendirilebilecek bir durumdadır.

Okulların çoğunluğunda tilavet odası veya aynı işlevleri yerine getirebilecek bir mekân bulunmaktadır. Katılımcıların ifade ettiklerine göre tilavet odası, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okudukları, ezber yapabildikleri, güzel okuma ve

topluluk önünde Kur'an-ı Kerim okuma deneyimi kazanmak amacıyla alıştırmalar gerçekleştirecekleri bir ortamdır. Bu odada Kur'an-ı Kerim'ler, kıraatle ilgili kitap, CD gibi kaynaklar, görsel-işitsel materyaller, imkânlar dâhilinde mikrofon ve ses sistemi yer alır. Okulların hepsinde mescit olmakla birlikte bir okul hem mescit hem de camiye sahiptir. Katılımcıların beyanlarına göre yalnızca bir okul müdürü okul mescidinin yetersiz kaldığından bahsetmiştir. Araştırmada ele alınan proje imam hatiplerin aynı zamanda birer mesleki lise oldukları da düşünüldüğünde zikrettiğimiz bu imkânlar önemli birer eğitim ve uygulama ortamı olarak görülmelidir.

Okul müdürlerinin beyanlarına göre okulların çoğunluğunda binalar, derslik ve varsa pansiyonlar engelli öğrencilerin kullanımına uygundur. Bu kapsamda asansör, engelli rampası ve lavabo gibi engelli öğrencilerin kullanımına uygun fiziksel şartların var olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda Pivik, Mccomas ve Laflamme (2002) tarafından yapılan araştırmada vurgulanan okul binası tasarımında engelli öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerinin de dikkate alınması olgusu, araştırmaya konu olan proje okullarında eksiksiz yakın bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Okulların hemen tamamında idareciler, okul içi bir değişikliğe karar verilirken öğrencilerden fikir alındığına özellikle vurgu yapmıştır.

Genel olarak bakıldığında idareciler, görev yaptıkları okulların fiziki imkânlarından memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Bu manada Tarhan'ın (2021) yaptığı çalışmayla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Eğitim ortamlarına yönelik de araştırma sonucunda idarecilerin genel bir memnuniyetinin olduğu tespit edilmiştir. Reitzug (1989) araştırmasında, okulda etkili ve verimli bir eğitim-öğretim ortamı oluşturmanın okul yöneticisinin görevi olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen idareciler, okullarında verimli eğitim ortamları oluşturma açısından başarılı olarak değerlendirilebilirler.

Kaynakça

- Alkan, Cevat. *Eğitim Ortamları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1979.
- Aşlamacı, İbrahim. "Din Eğitimi Politika ve Uygulamalarında AK Parti'nin 15 Yılı". *AK Parti'nin 15 Yılı Toplum*. Edt. A. Aslan & İ. Çağlar. İstanbul: Seta Yayınları, 2017.
- Aşlamacı, İbrahim. "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/1 (2017), 197-232.

- Aydoğan, İsmail. "Okul Binalarının Özellikleri ve Öğrenciler Üzerine Etkileri". *Milli Eğitim Dergisi* 193 (2012), 29-43.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388.
- Başar, Hüseyin. *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 2001.
- Becker, Franklin D. *Workspace: Creating Environments in Organizations*. New York: Praeger Publishers, 1981.
- Cırt, Hakan. "Ortaöğretim Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları'nın Arka Planı ve Proje Okul Uygulamaları". *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)* 4/2 (2019), 143-151.
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları).
- Edwards, Nicole C. *School Facilities and Student Achievement: Student Perspectives on the Connection Between the Urban Learning Environment and Student Motivation and Performance*. Ohio: Ohio State University, Educational Policy and Leadership. Doctorate Thesis, 2006.
- Fagot, Beverly I. "Variations in Density: Effect on Task and Social Behaviours of Preschool Children". *Developmental Psychology* 13/2 (1977), 166-167.
- Güncör, Cumhur. *Öğretim Elemanlarının Sosyal Sermaye Ve Eğitim Ortamına İlişkin Algıları: Gazi Eğitim Fakültesi Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, 2016.
- İlanlı, Songül. *Proje İmam Hatip Liselerinde Arapça Hazırlık Sınıfı Öğretim Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kıral, Bilgen. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi". *Süirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 170-189.
- Kıryak, Zeynep & Altun, Taner. "Branş Derslik Sisteminin Okul Gelişimi Üzerine Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi". *Fen, Matematik, Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi* 2/1 (2019), 25-35.
- Köse, Erdoğan. "Eğitim Kurumlarında Gerçekleştirilen Ders Dışı Etkinliklerin Sınıflandırılmasına Yönelik Bir Öneri". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/2 (2013), 336-353.
- Lackney, Jeffrey A., "Educational Facilities: The Impact and Role of the Physical Environment of the School on Teaching, Learning and Educational Outcomes". Milwaukee: *Center for Architecture and Urban Planning Research Books*, 1994.

- Lyons, John B. "Do School Facilities Really Impact a Child's Education?" (2001), 1-6. 1 Kasım 2021 tarihinde <http://www.cefp.org:80/issuetraks.html> adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretime Geçiş, Tercih ve Yerleştirme Kılavuzu*, 2020.
- Miner, Barbara. "Students Learn Best in Small Schools: Tennessee Study Follows 6.500 Children for 4 Years". *Rethinking Schools* 6/2 (1992), 10-17.
- Öcal, Mustafa. "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)". *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2013.
- Özdemir, Murat. "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2010), 323-343.
- Pam Sammons, Sally Thomas, Peter Mortimore, Adrian Walker, Rosemary Cairns & John Bausor. "Understanding Differences in Academic Effectiveness: Practitioners' Views". *School Effectiveness and School Improvement* 9/3 (1998), 286-309.
- Pivik, Jayne, McComas, Joan.& Laflamme, Marc. "Barriers and Facilitators to Inclusive Education". *Exceptional Children* 69/1 (2002), 97-107.
- Reitzug, Ulrich C. "Principal-Teacher Interactions in Instructionally Effective and Ordinary Schools". *Urban Education* 24/1 (1989), 38- 58.
- Şensoy, Selda & Sağsöz, Ayşe. "Öğrenci Başarısının Sınıfların Fiziksel Koşulları ile İlişkisi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/3 (2015), 87-104.
- Tarhan, Hümeysra. *Proje İmam Hatip Liselerinin Öğrenci, Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Topçu, Ersin. "Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Kazanımlarının Gerçekleştirilmesinde Öğretmenlerin Tercih Ettiği Yöntemler". *Marmara Coğrafya Dergisi* 28 (2013), 331-369.
- Uludağ, Zekeriya & Odacı, Hatice. "Eğitim Öğretim Faaliyetlerinde Fiziksel Mekân". *Milli Eğitim Dergisi* 153-154 (2002), 18-36.
- Vandier, Bert. *The Impact of School Facilities on the Learning Environment*. America: Capella University. Doctorate Thesis, 2011.
- Yaman, Erkan. "Eğitim Sistemindeki Sorunlardan Bir Boyut: Büyük Sınıflar ve Sınıf Yönetimi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4/3 (2006), 1-16.

Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/29212747_ProgramCesitliliği.pdf

https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_07/16114210_Ortaoyretime_GeciY_Tercih_ve_Yerlestirme_KKilavuzu_2020.

www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901-32.htm

www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180706-8.htm